

22. Феодосий (Алмазов К.З., архимандрит). Мои воспоминания: (Записки соловецкого узника) / Феодосий (Алмазов К.З., архимандрит); [подгот. текста и публ. М.И.Одинцова; О-во любителей церковной истории]. – М. : Крутицкое Патриаршее Подворье, 1997. – 259 с.
23. КЕВ. – 1917. – №46-47.
24. Дорошенко Д. Православна Церква в минулому і сучасному житті українського народу / Д.Дорошенко. – Берлін : Б.в., 1940. – 69 с.
25. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі - ЦДАВО). – Ф.1071. Міністерство ісповідань Гетьманського уряду. – Оп.1. – Спр. 138. – 41 арк.
26. ЦДАВО. – Ф.1071. – Оп.1. – Спр. 66. – 200 арк.
27. Евлогий, митрополит. Путь моей жизни: Воспоминания митрополита Евлогия (Георгиевского), изложенные по его рассказам Т.Манухиной. – М. : Моск.рабочий; ВПМД, 1994. – 621 с.

Потапова Е. Б. Морально-психологическое состояние православного духовенства Украины во второй половине XIX – в начале XX в.

В статье рассматриваются изменения в социально-психологическом восприятии действительности православным духовенством в Украине во второй половине XIX – в начале XX в. Сделана попытка выделить основные факторы, которые привели духовенство в сложное морально-психологическое состояние. Обосновывается мысль, что православные священники под влиянием сложных, нестабильных условий деятельности и социальной напряженности находились в стрессовом состоянии.

Ключевые слова: приходское духовенство, морально-психологическое состояние, богослужбная деятельность, верующие, социальное напряжение.

Potapova O. B. Moral-psychological state of the Ukrainian orthodox parish clergy in the second half of XIX – early XX century

The article covers changes in the socio-psychological perception of reality by the Ukrainian Orthodox clergy in the second half of the nineteenth – early twentieth century. It attempts to identify the main factors that led the clergy to difficult psychological state. The main idea is that Orthodox priests and clergymen through complex and unstable conditions were in a stressful condition.

Keywords: parish clergy, moral-psychological status, liturgical activity, faithful, social opinion.

УДК 94(477.82)“183”:[28:262.1]

I. А. Баляс

РОЛЬ УНІАТСЬКОГО КЛІРУ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XIX ст.

Спираючись на наукову літературу, архівні документи та матеріали періодичної преси, автор аналізує участь греко-католицького духовенства у суспільно-політичному житті Волинської губернії в першій третині XIX ст. Відзначається, що в даний період уніатам вдалося зміцнити власні позиції, зокрема було відновлено ієрархію. З іншого боку в цей час посилюється тиск на конфесію з боку офіційної влади. Незважаючи на це, на думку автора, греко-католицьке священство мало великий авторитет серед населення губернії, що насамперед пояснюється глибокою релігійною традицією унії в краї.

Ключові слова: греко-католицьке духовенство, царський уряд, Волинська губернія.

Сьогодні для того, щоб всебічно висвітлити історію України, потрібно звернути велику увагу на регіональні дослідження. Зокрема, важливо визначити вплив різних конфесій на суспільно-політичні процеси у різних регіонах. Саме на території Волині, де традиційно перепліталися інтереси уніатського, римо-католицького та православного духовенства, відносини між ними набули характеру міжконфесійного протистояння. Паралельно, в краї гостро стояло питання стосунків між церквою і державою. Тому всебічний аналіз цієї проблеми допоможе уникнути багатьох питань у міжрелігійних відносинах сучасного українського суспільства.

Метою даної статті є з'ясування ролі греко-католицького духовенства у суспільно-політичному житті Волині в контексті церковної політики самодержавства в першій третині XIX ст. Для вивчення зазначеної проблеми автором опрацьовано й залучено архівні документи, матеріали періодики та наукові розвідки, зокрема монографії П.Батюшкова, М.Кояловича, С.Жилюка, Н.Стоколос. Історик XIX ст. П.Батюшков пояснював релігійну політику російського уряду прагненням захистити біле уніатське духовенство та мирян від кривд з боку католиків та окатоличених базилиан [1]. Його сучасник М.Коялович вважав, що криза греко-католицької церкви настала внаслідок латинізації унії. Вчений стверджував, що головну роль в цьому процесі відіграли василіани [2]. Сучасні історики є більш об'єктивними у висвітленні даного питання. С.Жилюк відзначає домінуючий вплив греко-католицької церкви на жителів краю [3]. Вчений наголошує, що уніатська церква була головною перешкодою на шляху русифікації українського народу. Праці Н.Стоколос не присвячені безпосередньо греко-католицизму на Волині. Н.Стоколос аналізує конфесійні трансформації в Правобережній Україні під владою Російської імперії [4, 5]. Проте ці дослідження дають можливість висвітлити роль уніатського кліру цього регіону у контексті ширшого географічного простору. Таким чином, проблема частково проілюстрована в згаданих працях, але на сьогодні спеціального дослідження, в якому б

комплексно аналізувався вплив греко-католицького духовенства на суспільно-політичні процеси Волині не існує.

Після входження Волині до складу Російської імперії під прискіпливою увагою уряду опинилася греко-католицька церква. Саме на цій території позиції уніатів були одними з найміцніших в імперії. У свідомості місцевого населення унія вкоренилася ще з XVII ст. Якщо спочатку греко-католицька віра сприймалася жителями краю як засіб ополячення та окатоличення, то в першій половині XIX ст. саме ця конфесія стала репрезентом національної самобутності та ідентичності українців. На Волині знаходились більшість уніатських парафій (164 із 176 за даними на 1803р.) [6, с.11].

З самого початку включення Південно-Західного краю до Російської імперії становище греко-католицької церкви перебувало в прямій залежності від особливостей політики Російської держави. Катерина II своїм наказом від 22 квітня 1794р. розпочала справу приєднання уніатів до православної церкви, але смерть перешкодила їй реалізувати свої плани до кінця. За правління Павла I тиск на унію дещо послабився, результатом чого стало повернення значної кількості новонавернених «благочестивих» парафіян в лоно греко-католицької церкви. В період правління Олександра I греко-католицька церква переживала складні внутрішні трансформації, що носили двоякий характер. З одного боку в цей час відбувається деяке розширення прав кліру, спостерігаються тенденції до якісного зміцнення внутрішнього устрою церкви, та, зрештою певне усамостійнення греко-уніатської церкви. Так, зокрема в 1810р. вдалося відновити ієрархію. З іншого боку, в результаті втручання римо-католицької церкви в уніатські справи, остання все відчутніше набувала ознак «златинщення» та «сполщення» [5, с.82].

На початку XIX ст. свої позиції зміцнила верхівка греко-католицької церкви. Н.Стоколос стверджує, що головним рушієм позитивних змін, які відбулися в греко-католицькій церкві у той час, безумовно був митрополит І.Лісовський, котрий прагнув піднесення авторитету білого духовництва й «очищення» монастирів від римо-католиків [5, с.339]. Його наступником на митрополічій кафедрі був луцький єпископ Г.Коханович, який продовжував політику свого попередника, чому сприяли й зовнішні обставини. В зв'язку з війною 1812 р. російський уряд в цей час дистанціюється від «уніатського питання». Внаслідок чого посилюється вплив еліти греко-католицької церкви. Позиція греко-католицьких ієрархів кардинально змінюється у 1817р. В даний період митрополитом стає Й.Булгак, за якого процеси латинізації в уніатській церкві, які прагнув загальмувати І.Лісовський, набирають нових обертів. Тому справа з ліквідації уніатської церкви набрала для імперського уряду загальнодержавного значення.

Проте, досить часто уніатські ієрархи не займали принципової позиції і досить лояльно ставились до нової влади. Так, коли губернське управління сповістило уніатського єпископа С.Левинського про виведення з с.Полче Дубенського повіту священика Полюжинського, який наverts жителів краю в унію, той погодився і наказав уніату шукати інший прихід. Не отримавши підтримки з боку власного керівництва, священик звернувся за допомогою до римо-католицького луцького єпископа К.Цецішевського. У 1807р. К.Цецішевський дозволив в с.Полче облаштувати церкву в місцевому млині та здійснювати в ній публічні богослужіння [7, арк.15]. На нашу думку, даний випадок ілюструє слабкість греко-католицьких ієрархів у порівнянні з католиками. У цій ситуації єпископ просто і без суперечок підтримав лінію офіційної влади.

Проте нам вдалося знайти документи, що свідчать і про протилежну позицію вищого духовенства. Так, луцький уніатський єпископ Кирило Строцинський звертався до Волинського громадського губернатора з приводу утисків греко-католицьких мирян с.Полче Дубенського повіту. Місцеве населення нарікало на православне духовенство та поліцію, які примусово змушували їх до зміни обряду. Передбачуваною була відповідь офіційної влади. Обіцялося знайти винних у даній ситуації, але насправді нічого подібного зроблено не було [7, арк.20]. На нашу думку, парадокс даної ситуації в тому, що уніатський ієрарх просив допомоги в російській владі, яка сама була організатором ліквідації греко-католицької церкви. Разом з тим К.Строцинський відстоював й захищав інтереси власних вірян, що і має робити єпископ будь-якої конфесії.

Свідченням ваги греко-католицького духовенства на Волині є підтримка цієї конфесії вірянами. В цьому регіоні не відбувалося масового переходу уніатів до католицизму [3, с.50]. Власне, саме цій губернії належала першість у природному зростанні уніатського населення. Так, за даними 1829р., річна кількість уніатського населення зросла на 1264 чол. Також звертає на себе увагу факт, що станом на 1835р. спостерігалось збільшення уніатських церков Волині (на 8%), вдвічі зросла й кількість мурованих церков. Показово, що за цей період втричі зросло число самих душпастирів (1798 р. – 191, 1826 р. – 433 чол.). Прикметно, що із загальної кількості священиків Луцької єпархії на 1827 р. найбільше їх число – 60% – було посвячено в сан протягом саме 1800–1827 рр. [6, с.12]. В цей же час в інших регіонах Правобережжя греко-католики тисячами приєднувалися до римо-католицької церкви. Автор вважає, що підтримка мирянами власної конфесії є незаперечним доказом престижу греко-католицького священства на Волині.

Важко не погодитися з Н.Стоколос, яка стверджує, що далеко не останню роль в цих подіях відігравали уніатські священики та представники польської шляхти, що не тільки підтримували, а й у багатьох випадках ініціювали цей процес [5, с.67]. Проте в цей час греко-католицьке духовенство почало поступово втрачати свій колишній моральний вплив на вірян. Умовами навчання, пастирської діяльності, кар'єри уніатське священство було поставлене в майже цілковиту залежність від римо-католицької церковної та світської влади. Замість обіцяного самостійного стану греко-католицький клір в дійсності став «найнижчим розрядом римського» [5, с.75]. На нашу думку, відсутність матеріальної незалежності уніатської церкви серйозно послаблювала позиції духовництва на Волині. Проте зважаючи на глибоке коріння унії в краї, місцеві священики продовжували відігравати вагомий роль у суспільно-політичному житті регіону.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. волинські уніатські священики відкрито демонстрували свою громадянську позицію. Обурення місцевого духовенства та населення викликало примусове прилучення до

православної церкви. Основними формами протидії священиків була проповідницька та організаційна діяльність. Під впливом своїх душпастирів місцеві селяни масово відмовлялися від зміни обряду. Це твердження яскраво ілюструє справа про «полчанських відступників». Так, після приєднання жителів с.Полче Дубенського повіту до православної конфесії уніатського священика Полюжинського було усунуто від обов'язків, а на його місце призначено православного дяка Григорія Засадкевича. Проте Полюжинський продовжував користуватися церковними землями та надавати треби населенню і проводити богослужіння по уніатському обряду. 30 травня 1833р. по цій справі було отримано наказ зі Св.Синоду, згідно з яким уніатський священик Полюжинський визнавався винним у наверненні в греко-католицьку віру майже всього приходу. Православними залишилася лише десята частина вірян, які в 1796р. були приєднані до російської церкви [7, арк.24]. Показово, що і після смерті Полюжинського у 1826р. його місце зайняв уніат Солодкевич, що теж продовжував сповідувати унію. Таким чином, затятий опір місцевого населення православ'ю є свідченням сили релігійної традиції в регіоні. Іноді навіть одного ревного уніатського духівника було достатньо, щоб через десятиліття повернути до старої віри цілий приход.

Боротьба за нові душі між уніатами та православними священиками тривала аж до остаточної ліквідації греко-католицької церкви у 1839р. Під особливою увагою перебували міжконфесійні шлюби, тому що для кожної сторони принциповим залишалось питання охрещення дітей з подібних родин. Священики прагнули заохотити до своєї віри таких мирян різними способами. Так, уніатський священик Г.Гродський виконував треби жителям с.Вербовацьке і с.Росиновки, де мешкало багато змішаних сімейств. Напередодні Великодня уніат ходив по будинках подібних сімей і святяв їм хліб. В результаті ці сім'ї не з'явилися на великодньому богослужінні в православній церкві [8, арк.3]. На нашу думку, така проповідницька діяльність уніатського духовенства сприяла збільшенню числа вірян.

Протягом досліджуваного періоду всупереч офіційним законам більшість греко-католицьких священиків продовжували виконувати свої функції. Так, вищезгаданий священик Г.Гродський наперекір урядовим розпорядженням проводив богослужіння у Вербовацькій латинській каплиці [9, арк.4]. В даний період на Волині будувалися нові церкви якщо приміщення для проведення обрядів не вистачало. Станом на 1819р. тут нараховувалось 107 новозбудованих каплиць. Через брак коштів досить часто новобудови не мали належного вигляду, багато з них були вкриті соломомою, а деякі - влаштувалися із млинів і конюшень [10, с.261]. Як зазначалося раніше, з дозволу римо-католицького єпископа К.Цецішевського у 1807р. уніатський священик Полюжинський перетворив у каплицю млин в с.Полче і використовував дзвін Полчанської православної церкви для своїх потреб [7, арк.8]. Проте такий скрутний стан церкви не перешкодив місцевому населенню відвідувати богослужіння.

Волинський єпископ Стефан (1818-1828 рр.) вважав будівництво каплиць вагомим фактором збільшення числа прихожан уніатської церкви. Дійсно протягом 1813-1819 рр. у його єпархії до унії повернулося 4630 чоловіків і 4691 жінка, а до католицизму в перейшло лише 601 і 657 осіб [10, с. 261]. На думку автора, ріст числа уніатських каплиць на території губернії є безперечним доказом авторитету греко-католицьких священиків. Не дивлячись на тяжкі умови існування після об'єднання з православною церквою у 1793р., уніатська церква завдяки активній діяльності власного духовенства не втратила своїх вірян.

Більшість сучасних дослідників відзначають, що релігійність на Волині першої третини XIX ст. трималася відносно на старому уніатському духовенстві, яке у свій час волею чи неволею перейшло у православ'я [3, с.108]. У цей період збільшується кількість нововисвячених уніатських священиків. Так, протягом 1800-1826 рр.у Луцькій єпархії було висвячено 252 священики, що становить 59 % від загальної кількості уніатських священиків Луцької єпархії на 1826р. Всього за цей період було висвячено 179 священиків у Волинській губернії, 52 – у Київській, 21 – у Подільській [10, с.262]. Як бачимо, найбільше число нових душпастирів висвячено саме на Волині, що свідчить про найбільш вагомій позиції уніатів саме в цьому регіоні.

На нашу думку, зростання кількості уніатських священиків пояснюється тим, що достойних православних церковнослужителів катастрофічно не вистачало. Дуже часто місцева влада не могла запропонувати гідної заміни уніатам, і обов'язки священиків виконували випадкові люди. В 1826р. Синод дозволив єпархіальній владі поставляти священиків і приймати на інші духовні посади осіб не духовного походження «податного состоянія людей» і навіть звільнених селян-кріпаків [3, с.111]. Так, в с.Вербицьке адміністрація змусила зайняти посаду дяка місцевого селянина православного віросповідання А.Борановського [8, арк.10]. Та й це не вирішило проблему, оскільки нові православні духівники не мали такого впливу на вірян, як їхні попередники уніати.

Окремої уваги заслуговує громадсько-політична позиція василіан, яка часто не збігалася з поглядами білого духовенства. Якщо частина уніатських священиків все таки змушені були пристосовуватися до імперської політики, то василіани в цьому питанні були категоричними. Ще М.Коялович відзначав, що російська влада найбільш уважно ставилася до василіан, які від початку «вооружили было против себя русское правительство» [2, с.56]. Але до початку 20-х років уряд не втручався у внутрішні справи чину. Тому ордену вдавалось зберігати свої маєтки та вплив на місцеве населення через систему освіти. Слід наголосити на тому, що між білим духовенством і ченцями існувало багато протиріч. Так, василіани мали значно більші доходи ніж парафіяльний клір, католицька церква ставилася до них більш прихильно і шанобливо, а архімандрити та єпископи обиралися саме з представників ордену. Це все викликало заздрість і невдоволення рядового духовенства. Конфлікт всередині самої уніатської церкви послаблював її позиції і вплив у суспільстві.

Престиж уніатського духовенства у соціумі безпосередньо залежав від позиції польського дворянства. Греко-католицький клір, як і латинський, переважно походив із дворянського середовища, що забезпечувало

йому привілейоване суспільне становище. Уніатське духовенство користувалося матеріальною підтримкою з боку місцевих поміщиків і купців, що унезалежнювало його від мирян. Місцеве дворянство в своїй більшості сприяло саме уніатській церкві, призириливо ставилось до православного духовенства, а особливо до тої частини кліру, яка змінила своє віросповідання після заходів Катерини II. Деякі вчені, зокрема В.Лось, доводять, що соціальну базу уніатської церкви у шляхетському середовищі становила українська дрібна шляхта [6, с.16]. Дійсно на Волині були випадки, коли у протистоянні з православними, уніатські священники опиралися саме на дворянство. Зокрема, в с.Полче Дубенського повіту греко-католицький душпастир Полюжинський з допомогою поміщика князя М.Любомирського відібрав у православного священника Г.Засадкевича церковні землі і вигнав його з церкви, перетворивши православний приход в уніатський. А місцевий комісар Скомський наказав жителям того ж села відібрати в православного священника ключі від церкви, що вони й зробили [7, арк.22]. На нашу думку, на прикладі цього села ми маємо переконливі докази підтримки уніатів місцевим дворянством. Тож певну соціальну опору греко-католики мали і після спроби Катерини II здійснити об'єднання з православ'ям. Проте такі випадки все-таки були поодинокими, оскільки польська шляхта вбачала більше перспектив у католицькій церкві.

Більша частина дворянства не бажала спілкуватися з уніатами-відступниками і таким чином духовенство залишалось без матеріальної підтримки. Внаслідок цього священники повернулися до народу і почали вимагати плати за треби. На авторитет духовенства негативно впливало й те, що царський уряд почав перетворювати церкву на Правобережжі в специфічне державне відомство, а священників – у його чиновників. За наказом влади духовенство почало використовувати таємницю сповіді та довірливі розмови з парафіянами, щоб спрямувати світогляд останніх у потрібне для влади русло [3, с.109]. Таким чином, ще до остаточного приєднання до православної церкви уніатський клір поступово втрачає свій моральний вплив на вірян. Однією з причин цього була репресивна політика Російської імперії, внаслідок якої греко-католицькі священники розривають зв'язок з дворянським середовищем. З іншого боку, занепад авторитету уніатів свідчив про нерозуміння з боку шляхти потреб простого народу.

Крім підтримки дворянства існував ще один важливий чинник, який визначав місце духовенства у суспільстві. Соціально-економічною основою зміцнення позицій греко-католицької церкви на Волині було збереження її місцевого церковно-монастирського землеволодіння. На початку XIX ст. суперечки між православним і уніатським духовенством точилися, насамперед, за церковні землі. Луцька уніатська консисторія на основі указу Св. Синоду від 23 квітня 1808р. про спільне ведення слідства про спірні церкви представниками світської та церковної влади вимагала залишити землі за уніатським духовенством до закінчення судових справ. А оскільки такі справи йшли роками, то це перешкоджало прагненням православного духовенства закріпити ці землі за собою. Не менш гострими були конфлікти православних та уніатських архієреїв за монастирі та їх земельні угіддя. На Волині у різні роки першої третини XIX ст. нараховувалося від 21 до 26 уніатських монастирів та лише 4 православних, ще раніше відібраних в уніатів (Острозький, Загаєцький, Корецький та Ясногирський) [10, с.263]. Таким чином, майнові позиції уніатів в досліджуваній період в значній мірі були відновлені, що є ще одним свідченням піднесення авторитету конфесії в краї. Великий внесок в цю справу внесли уніатські ієрархи, які змогли вміло скористатися релігійною толерантністю Олександра I.

Характерною особливістю судових справ між православними і греко-католиками була їхня довготривалість. Більше того, в даний період велика кількість вироків була на користь саме уніатського духовенства. Так, Кременецький повітовий суд та Кримінальна палата повністю виправдали греко-католицького священника Г.Гродського, якого звинувачували у антиправославній діяльності. Цікавим є те, що навіть православний духовний депутат, який мав відстоювати офіційне обвинувачення, підтримав рішення суду. Але Сенат вирішив переглянути цю справу. Після цього Гродського було заключено в тюрму, а пізніше – вислано в інший приход [9, арк.11]. Таким чином, навіть місцева адміністрація іноді підтримувала інтереси уніатських духівників. Проте їхні успіхи були тимчасовими, оскільки російська влада тримала ситуацію під прискіпливим контролем.

Таким чином, протягом першої третини XIX ст. уніатське духовенство Волинської губернії відігравало серйозну роль у житті краю. Насамперед, це пов'язується з глибокою релігійною традицією унії, яка на Волині користувалася авторитетом серед населення і спиралася на підтримку місцевої шляхти. Позиції греко-католицької церкви перебували у прямій залежності від особливостей політики імперії в краї. Так, за правління ліберального Олександра I, уніатській конфесії вдалося в значній мірі зміцнити свої позиції. Зокрема, було відновлено вищу ієрархію церкви. Більшість позитивних змін в уніатській церкві пов'язані з діяльністю вищого духовенства, особливо з митрополитом І.Лісовським. Саме завдяки його авторитету уніатам вдалося повернути частину земельних володінь. В свою чергу середнє і нижче духовенство теж активно відстоювало власну громадсько-політичну позицію. Основними формами протидії священників стає проповідницька і організаційна робота. Ваговим свідченням престижу греко-католицької віри на Волині є кількісне зростання вірян. Разом з тим, уніатська конфесія не мала такого статусу в суспільстві як католицька, не кажучи про офіційне православне віросповідання. Російський уряд вміло маніпулював уніатським духовенством і всі успіхи кліру були тимчасовим явищем.

Джерела та література

1. Батюшков П.М. Волинь. Історичні долі південно-західного краю. – Дніпропетровськ, 2004. – 424 с.
2. Коялович М. История воссоединения западно-русских униатов старых времен. – СПб., 1873. – 400 с.
3. Жилук С., Бойко С. Релігійна політика царизму на Волині (1793-1917 рр.). – Острого, 2010. – 228 с.
4. Стоколос Н.Г. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX – перша половина XX ст.): Монографія. – Рівне, 2003. – 480 с.

5. Стоколос Н., Шеретюк Р. Драма Церкви: до історії скасування Греко-Уніатської Церкви в Російській імперії та викорінення її духовно-культурних надбань: Монографія. – Рівне, 2011. – 316 с.
6. Лось В.Е. Історія Греко-уніатської церкви на Правобережній Україні кінця XVIII - першої половини XIX ст.: джерелознавчий аспект: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06. – К., 2007. – 20 с.
7. Центральний державний історичний архів України в м.Києві. – Ф.442. – Оп.136. – Спр.109.
8. ЦДІАК. – Ф.442. – Оп.1. – Спр.1742.
9. ЦДІАК. – Ф.442. – Оп.147. – Спр.808.
10. Лось В.Е. Луцька єпархія у 1801–1825 рр.: майнові конфлікти уніатського та православного духовенства // Дрогоб. краєзн. зб. – Дрогобич, 2003. – Вип. VII. – С. 259–269.
11. Хитровська Ю.В. Еволюція стосунків між греко-католицьким і римо-католицьким духовенством та їхньою паствою в Правобережній Україні наприкінці XVIII – на початку XIX ст. [Електронний ресурс] / www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Si/Si2011_32/Khytrovs.pdf

Баляс И.А. Роль униатского клира в общественно-политической жизни Волынской губернии в первой трети XIX в.

Используя архивные документы, научную литературу и материалы периодики автор статьи исследует участие греко-католического духовенства в общественно-политической жизни Волынской губернии в первой трети XIX в. Отмечается, что в данный период униатам удалось укрепить свои позиции, в частности была восстановлена иерархия. С другой стороны в это время усиливается давление на конфессию со стороны официальных властей. Несмотря на это, по мнению автора, греко-католическое священство имело большой авторитет среди населения губернии, что прежде всего объясняется глубокой религиозной традицией униии в крае.

Ключевые слова: греко-католическое духовенство, царское правительство, Волынская губерния.

Balyas I.A. The role of Uniate clergy in political life of Volyn province in the first third of the XIX century
Based on the scientific literature, archival documents and materials periodicals, the author analyzes the part of Greek Catholic clergy in the political life of Volyn province in the first third of the XIX century. It is noted that in this period Uniates managed to strengthen its positions in particular was restored hierarchy. On the other side at this time there was an increasing pressure on the denomination of the official authorities. Despite this, according to the author, the Greek Catholic priesthood had great authority among the population of the province, which is primarily is explained a deep religious tradition of the union in the province.

Keywords: Greek Catholic clergy, the tsarist government, Volyn province.

УДК 94(477.5):(255+373)"1864/1917"

В. Г. Сергієнко

ВНЕСОК ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВНИХ БРАТСТВ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ (1864–1917 рр.)

Стаття присвячена діяльності православних церковних братств Лівобережної України у сфері релігійної освіти з другої половини XIX – до початку XX ст. Проаналізовано основні засоби сприяння розвитку та функціонуванню мережі початкових навчальних закладів духовного відомства. Як складова частина релігійно-просвітницького напрямку роботи православних церковних братств Лівобережної України розглядається матеріальна підтримка учнів та вчителів релігійних закладів освіти.

Ключові слова: православні церковні братства, релігійна освіта, церковні школи, Лівобережна Україна.

За період незалежності України зареєстровано численні релігійні організації, зокрема православні братства. Вони здійснюють просвітницьку діяльність шляхом проведення бесід на морально-етичні теми, видають релігійні журнали, опікуються недільними школами, організовують паломництва до релігійних святинь тощо. Тому актуальним є вивчення та порівняння освітніх традицій минулого, зокрема діяльності православних церковних братств Лівобережної України, які функціонували у другій половині XIX – на початку XX ст.

Окремі сторони функціонування православних церковних братств відображені в узагальнюючих працях, присвячених історії церкви, наприклад, в дослідженнях Гладкого С., Жилюк С., Меші В., Надтоки Г., Стоколос Н. тощо Освітній діяльності православних братств Лівобережної України присвячені наукові статті Ковальчук Т. [1], Потапова О. [2], Федоренко С. [3].

Метою статті є дослідження впливу православних церковних братств Лівобережної України на розвиток початкової та середньої релігійної освіти у другій половині XIX – на початку XX ст.

Для досягнення даної цілі авторка визначила наступні завдання: проаналізувати основні засоби сприяння розвитку та функціонуванню мережі початкових навчальних закладів духовного відомства; дослідити види та розмір матеріальної підтримки учнів та вчителів релігійних закладів освіти.

У досліджуваній період церковні школи отримували фінансування з офіційних та приватних джерел, зокрема, від Святейшого Синоду, парафіяльних церков та монастирів, від волосних та сільських громад, від